

МОВНА ПОЛІТИКА. МОВНА СИТУАЦІЯ

УДК 81'272(477):341.1:342.725

СУЧАСНА МОВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ТА ЇЇ ОЦІНКА ЄВРОПЕЙСЬКИМИ УСТАНОВАМИ

Юліане Бестерс-Дільгер

*Фрайбурзький університет імена Альберта-Людвіга
Д-79085 Фрайбург, Німеччина
juliane.besters-dilger@slavistik.uni_freiburg.de*

Описано розвиток мовної політики в Україні упродовж 2010–2011 рр. Узято до уваги реакцію трьох європейських інституцій: Європейської хартії регіональних і міноритарних мов, Високого комісара ОБСЄ і Комісії Ради Європи з питань демократії через право (Венеціанської комісії). У 2010–2011 рр. Європейські організації виокремили проблемні аспекти українського законодавства щодо української мови, вперше підтримавши її. Зміни в законопроекті «Закон про мови» і аж до нового законопроекту «Закон про засади державної мовної політики» виявилися косметичними. Якщо простежити за розвитком політичного дискурсу упродовж останніх двох років, то стає зрозуміло, що в хід йшла напівправа, а іноземна критика часто повністю замовчувалась.

Ключові слова: мовна політика, мовне законодавство, державна мова, регіональна мова, мова меншин, ОБСЄ, РС.

Аналіз мовної політики є важливою складовою частиною соціолінгвістики, яка розглядає мовну політику як спробу уряду впливати на оволодіння мовою/мовами та/чи її/їх використання населенням. У більшості країн йдеться тільки про захист та використання малих мов меншин, про іноземні мови, які допускаються до викладання в державних школах, та про інші подібні питання. Ситуація в Україні цілком інша: мовна політика є виразом загальнополітичної орієнтації [1]. Роздвоєння цієї орієнтації на західне та східне спрямування виявляється з-поміж іншого в мовній політиці та в її прийнятті населенням.

З березня 2010 р. мовна політика України значно змінилась. Новий уряд вжив багато заходів для анулювання підтримки української мови, яка впроваджувалась попереднім урядом у життя [2].

Розглянемо питання: 1) як реагують європейські установи та заклади, особливо ОБСЄ та Рада Європи, на нову мовну політику України; 2) як відповідають провладні політики на критику з їхнього боку? Звернемось, насамперед, до документів Високого Комісара ОБСЄ з питань національних меншин [3], Венеціанської комісії Ради Європи [4], а також до евалуації Експертного Комітету Європейської хартії регіональних мов або мов меншин [5] та до висловлювань його голови, професора Штефана Етера, якому ми з професором Галиною Мацюк та групою українських і німецьких студентів мали змогу задати декілька запитань. Також розглянемо проект закону «Про мови в Україні» (№ 1015-3) [6], що його внесли у вересні 2010 р. депутати Верховної Ради О. Єфремов, П. Симоненко і С. Гриневецький, оскільки саме на

цей законопроект спрямована реакція Високого Комісара ОБСЄ і Венеціанської комісії. Висловлені зауваження привели до появи нового українського законопроекту під назвою «Закон про засади державної мовної політики» (№ 9073) [7].

Розпочнемо з відповідей Ради Європи на перший звіт України щодо впровадження Європейської хартії регіональних мов або мов меншин [8]. Евалуація Експертного Комітету є важливою, тому що депутат Партії регіонів В. Колесніченко та депутати, які внесли законопроект № 1015-3, покликаються на неї.

Евалуація Експертного Комітету щодо Хартії та рекомендації Комітету Міністрів

Україна подала свій перший звіт про впровадження Хартії [8] вже 2 серпня 2007 р. Евалуація Експертного Комітету [5] була готова 27 листопада 2008 р. Але вона пролежала в Міністерському Комітеті майже два роки, поки 7 липня 2010 р. він зміг дійти згоди щодо деяких рекомендацій [9] стосовно України. Загалом минуло три роки від часу подання Україною звіту до виголошення рекомендацій. Зі слів проф. Ш. Етера, такі випадки часто трапляються, якщо Комітет Міністрів відкладає список своїх рекомендацій до моменту знаходження компромісного рішення, навіть якщо йдеться про одного-єдиного міністра, який не згоден.

Треба наголосити, що і звіт України [8], й евалуація Експертного Комітету [5] були сформульовані ще за часів попереднього уряду. Також рекомендації Комітету Міністрів [9] не враховують нової ситуації після президентських виборів 2010 р.

Евалуація експертів містить вказівки щодо того, що у зв'язку з кількістю мовців російській мові повинен надатися спеціальний статус (особливо ст. 16, 61, 79) порівняно з іншими регіональними мовами та мовами меншин. Проте там немає навіть натяку на те, як цей спеціальний статус міг би виглядати. На цю вимогу особливого статусу російської мови й відреагували три депутати, які згодом (7 вересня 2010 р.) внесли Закон «Про мови в Україні» (№ 1015-3) [10]. Проте цікаво констатувати, що сім рекомендацій Комітету Міністрів [9] ніколи не стосувались власне російської мови, а були спрямовані взагалі на мови меншин. Єдиними мовами, що експліцитно називаються і для яких вимагається більшої підтримки, є караїмська та кримчацька мови, котрим загрожує вимирання.

Високий Комісар ОБСЄ з питань національних меншин Кнут Воллебек

Володимир Литвин, Голова Верховної Ради, послав у листопаді 2010 р. законопроект «Про мови в Україні» [6] на перевірку Високому Комісару ОБСЄ з питань національних меншин Кнуту Воллебеку. Вже у квітні 2009 р. В. Литвин привернув до себе увагу тим, що в розмові з Воллебеком висловився про недопустимість інструменталізації делікатних мовних питань у передвиборчій боротьбі [11]. За свою ініціативу щодо перевірки законопроекту Воллебеком Литвин зазнав гострої критики. Особливо обурювався В. Колесніченко, оскільки на його думку, Литвин ще раз віддав на перевірку законопроект, який, мовляв, європейські установи вже багаторазово «благословляли» [12]. Крім цього, В. Колесніченко стверджував, що законопроект було представлено правникові Білу Боурінгу, і той, начебто, схвалив його (сам Б. Боурінг спростовує це твердження). В. Колесніченко наполягав, що Рада Європи нібито вимагає від України прийняття Закону «Про мови», насправді ж Комітет Експертів заохочував до внесення змін у старий Закон від 1989 р., але не мав при цьому на думці конкретного законопроекту від вересня 2010 р.

У своєму коментарі в листопаді 2010 р. В. Колесніченко нібито цитує витяги з рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи. Але кожен, хто ознайомиться з цими рекомендаціями, не знаходить в них підтвердження слів В. Колесніченка. Очевидно, він переплутав евалуацію Експертного Комітету з рекомендаціями Комітету Міністрів. Але й навіть в евалуації Експертного Комітету немає тих цитат, які наводить український політик. Наприклад, В. Колесніченко стверджує, що в евалуації «більшість населення вживає російську мову» [13], в той час як у параграфі № 16 евалуації тільки зазначено: «велика частина населення» (a large part of the population).

Крім цього, він зневажливо висловлюється про те, що майже всі українські інституції, які ознайомились із Законом, а саме: Інститут української мови НАН України, Інститут мовознавства ім. О. Потебні НАН України, Інститут політичних та етнонаціональних досліджень Академії наук, Академія наук вищої школи, Наукова рада Києво-Могилянської академії – відхилили цей законопроект. Колесніченко вважає ці заклади некомпетентними («рівень цих заяв край низький») і закидає їм, що вони нібито зовсім не читали законопроект [13].

Серед аргументів цих суспільствознавчих закладів виокремимо такі: новий закон не відповідає десятій статті Конституції, а замість цього має на меті непропорційно велику підтримку російської мови; що це призведе не до компромісу, а до подальшого загострення мовного поділу в суспільстві; що політики зловживають Європейською хартією регіональних мов та мов меншин. Науковці домагаються, крім цього, «позитивної дискримінації» щодо української мови. Фактично, цей закон повертається назад до політики русифікації, оскільки він повністю звільняє російськомовне населення від обов'язку вивчати українську мову. До того ж критикується та обставина, що при розробці закону не були задіяні фахівці [14]. Єдиним закладом, що висловив стриманішу, але загалом позитивну критику, була Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого [15].

На прохання В. Литвина перевірити законопроект, К. Воллебек надіслав 20 грудня 2010 р. відповідь, у якій найважливіший абзац звучить так: «Загалом у проекті Закону про мови не вдається врегулювати використання мов в Україні в спосіб, який відповідає міжнародним стандартам у сфері прав меншин, сприяє підтриманню балансу між інтересами різних громад і сприяє інтеграції та стабільності українського суспільства. (...) Унаслідок наявності зазначених вище недоліків проект Закону про мови, імовірно, збільшить, а не зменшить напруження між групами носіїв різних мов та посилить існуючі в суспільстві поділи, що робить зазначений проект Закону контрпродуктивним стосовно стабільності українського суспільства» [16]. Тому К. Воллебек просить відізвати проект і вимагає розгорнуту реорганізацію всієї української законодавчої бази щодо національних меншин та мовних питань.

В. Колесніченко зреагував двічі на незрозумілу для нього критику К. Воллебека. У січні 2011 р. він висловився ображено в Інтернеті [15]: «Міжнародні організації та ОБСЄ критикують законопроект і будуть завжди його критикувати». Далі він продовжує, що думка К. Воллебека не є думкою ОБСЄ, а лише особистою думкою однієї особи, причому не спеціаліста з мовної політики. У березні 2011 р. В. Колесніченко як голова організації «Російськомовна Україна» написав відкритого листа до К. Воллебека [17], у якому звинуватив його в дотриманні «подвійних стандартів» і незнанні позиції усіх важливих європейських закладів, які повністю погоджуються з цим законом. Мовляв, під час свого візиту в Україну він нібито розмовляв не з тими

людьми і нібито не зрозумів того, що новий закон насправді зміцнює позицію української мови як державної, а не послаблює. І, зрештою, К. Воллебек вжив термін «титулярна група», який, на думку В. Колесніченка, праворадикальний. Невідомо, якою була реакція К. Воллебека на цей лист, але можна гадати, що український уряд у такий спосіб не набув собі друзів в ОБСЄ.

З висловлювань В. Колесніченка постає його глибоке нерозуміння європейської політики щодо мов меншин. Пострадянський спосіб мислення все ще, а може, вже знову прокладає собі шлях: закони чи міжнародні зобов'язання призначені у ліпшому випадку для того, щоб висмикувати з них корисні для самих себе частини. А решту пунктів не обов'язково брати до уваги. Такий підхід можна спостерігати в політично мотивованому вибірковому застосуванні Європейської хартії регіональних мов та мов меншин в Україні. Положення Хартії про те, що підтримка регіональних мов та мов меншин не повинна шкодити державній мові, просто зневажалися, так само як і загальне зобов'язання сприяти єдиній державній мові, яке, за словами проф. Ш. Етера, є завданням держави і не є темою Хартії. Провладні політики вважають, що Європейська хартія – прекрасний інструмент, щоб зміцнити позиції тільки російської мови. Замість цього їм закидають, по-перше, нехтування своїм фундаментальним обов'язком захищати і підтримувати державну мову і, по-друге, відсутність підтримки мов меншин, окрім російської.

Комісія Ради Європи з питань демократії через право (Венеціанська комісія)

Голова Верховної Ради України В. Литвин послав 17 листопада 2010 р. проект закону також і до Венеціанської комісії (Європейська комісія з питань демократії через право). Вона прислала у лютому 2011 р. до України свою делегацію, відтак у березні сформулювала відхилення законопроекту на двадцяти чотирьох сторінках [4]. Отже, твердження В. Колесніченка, що К. Воллебек займає окрему позицію, яку не підтримують жодні європейські установи, безпідставні.

У цьому відхиленні містяться центральні висновки: «Венеціанська комісія постановляє, що у проекті не вдалося створити достатньо чітких, стабільних і збалансованих юридичних рамок для використання та захисту мов України. (...) Російська мова підлягає сильному захисту, але не вживається жодних додаткових заходів для посилення ролі української мови як державної і для захисту інших регіональних мов та мов меншин. Проект може ще більше посилити вже наявний мовний поділ країни, замість того, щоб його послабити» (§§ 111, 112 «Рекомендації щодо законопроекту про мови в Україні»). У відповідь на таку оцінку Венеціанської комісії депутат П. Симоненка сказав: «Я був проти того, щоб посилати законопроект на розгляд Венеціанської комісії» [18].

Наслідки відхилення законопроекту

Уряд України постав перед вибором показати одну з трьох можливих реакцій:

- або, як запропонував депутат П. Симоненко, розглянути мовне питання як внутрішню справу України і відхилити будь-які зовнішні втручання [18];
- або, як подекували, організувати референдум [19] щодо мовного питання, що могло б наштовхнутися на правові труднощі;
- або взяти цю міжнародну критику до уваги.

Депутати В. Колесніченко і С. Ківалов вибрали третій шлях, але, мабуть, не тому, що це відповідало їхнім переконанням, а тому, що вони не змогли (внаслідок критики з боку Вищого Комісара ОБСЄ і Венеціанської комісії) мобілізувати достатню кількість депутатів для ухвалення цього закону [20], а з іншого боку, не хотіли, щоб перед ними зачинилися двері до Європи, до Європейського Союзу. Отже, 25 серпня 2011 р. вони внесли законопроект (№ 9073) [7] під іншою назвою: це вже не «Закон про мови в Україні», а «Закон про засади державної мовної політики». Але цей новий законопроект є нічим іншим, як вересневим законопроектом «Про мови в Україні» (№ 1015-3) з деякими поправками. Нова, як для детального закону, дещо дивна назва, вказує, можливо, на те, що ним хочуть замінити Указ Президента Ющенка від 15 лютого 2010 р. (№ 161/2010) «Про концепцію державної мовної політики». Депутат В. Колесніченко висловився оптимістично, що Високий Комісар ОБСЄ та Венеціанська комісія не знайдуть більше підстав для критики, оскільки всі їхні критичні зауваження було взято, наскільки можливо, до уваги [21].

Новий законопроект «Про засади державної мовної політики» від 26 серпня 2011 р.

Хоча й очевидно, що роль української мови як мови викладання, у засобах масової інформації чи рекламі істотно редукувалася, варто запитати: «Яке покращення для української мови спричинив цей новий законопроект порівняно з попереднім вересневим 2010 р.? Як було враховано критику європейських установ?».

Важливим нововведенням стало згадування української мови як державної у першій статті. У ній пояснено термін «державна мова». Там, де у старому законопроекті йшлося про «українську мову», у новому варіанті вживається регулярно «державна мова».

Зауважимо, що російська згадується у всьому тексті тільки в чотирьох статтях: як мова, якою публікуються офіційні документи (ст. 10, абз. 1), як мова економіки (ст. 18, абз. 1 і 3) та інформатики (ст. 22, абз. 1) і як мова, на якій може видаватися паспорт (ст. 28, абз. 3), і то лише поряд з українською. У всіх інших випадках російська підпадає під поняття «регіональні мови або мови меншин». Тож автори відмовились від особливого обходження з російською мовою. І все ж таки постає запитання, чому російська мова згадується все ще чотири рази, так, неначе вона має якийсь особливий статус порівняно з іншими регіональними мовами та мовами меншин?

За допомогою цих двох змін автори спритно відреагували на дорікання щодо того, що закон мав на меті, передусім, підтримувати російську мову і нехтував українською мовою, так само як і іншими регіональними мовами та мовами меншин. На тлі цих позитивних змін майже зовсім не впадає у вічі ще одна зміна: визначення дається не тільки державній мові, але й поняттю «регіон». І цікаво, що за цим визначенням окреме місто чи навіть село може бути регіоном. Отже, надалі в одному селі *A* може вживатись регіональна мова, як у сусідньому селі *B* – ні.

Привертає увагу ще й те, що новий законопроект підлаштовується більшою мірою, ніж попередній, під дикцію Європейської Хартії регіональних мов та мов меншин. Це виявляється в тому, що регіональні мови називаються на одному диханні з мовами меншин. Для цього вжито неправильний, запозичений з російської переклад «мови меншин» замість «міноритарні мови». Причина зрозуміла: якщо говорити про «мови меншин», то російська належить до мов, що заслуговують підтримки, адже

росіяни в Україні становлять меншину, якщо вживати термін «міноритарні мови», то виникають сумніви, чи належить російська до групи мов, які потребують захисту, адже вона не є міноритарною мовою.

Четверте зауваження. Новий законопроект містить у ст. 5 окремий абзац про багатомовність, тобто вказує як мету опанування кожним громадянином кількох мов. Замість російської одномовності в Україні, що була можливою завдяки старому варіантові законопроекту, замість російсько-української двомовності, що пропагувалася у старому законопроекті, береться приціл на багатомовність як «європейську» мету.

У ст. 6 додано абзац, який скасовує обмеження у використанні української мови будь-яким положенням Закону. У третьому абзаці рівноправне використання регіональних мов обмежується територіями їх поширення. Але це сформульовано дуже нечітко.

Цілу статтю (у попередньому законі – сьома) забрано із законопроекту без нової заміни. У ній йшлося про те, що російська, як мова, «яку більшість населення щоденно вживає», може використовуватись по всій Україні і що на меті стоїть українсько-російська двомовність. Фактично, ці дві зміни означають, що російська мова не є регіональною по всій Україні. Із численних висловлювань відомо, що існує прагнення зробити російську регіональною мовою у 13 адміністративних одиницях (де проживає близько 70% населення), зокрема в Києві [22].

У новій сьомій статті взято під захист Хартії три мови: русинську, караїмську, кримчацьку. Дві останні мови потрапили сюди завдяки вимозі Комітету Міністрів, русинську ж ввели до законопроекту на основі вимог, що їх багаторазово висловлювали русинські представники, з-поміж іншого і в Раді Європи. Тут законопроект відреагував на критику Комітету Експертів і Високого Комісара (§ 32).

Ще одну вагому зміну знаходимо у третьому абзаці цієї ж статті: жителі можуть ініціювати фінансову підтримку регіональних мов та мов меншин, навіть якщо в процентному відношенні такого населення менше, ніж 10% (10% – «нормальна» частка населення для визнання мови регіональною). Тобто влада не вирішує одноосібно, а повинна реагувати на ініціативи громадян. П'ятий абзац статті визначає *рідну* мову як критерій належності особи до тієї чи іншої групи, а не мову, яку вона переважно вживає. Це істотна поступка, оскільки багато громадян України вважають українську своєю рідною мовою, хоча нею ледве говорять або взагалі не розмовляють. Цю поправку внесли завдяки критиці Високого Комісара (§ 27), яка стосувалася тієї обставини, що вживання мови часто залежить від тиску домінантної мови і не дає адекватного уявлення про мову, якій віддають перевагу. Подальшою проблемою є те, що перепис населення 2001 р. не приніс ніяких даних про використання мов, а тільки про рідну мову.

Усі примітки, які повністю прирівнюють регіональну мову до державної, анулюються (наприклад, ст. 7, абз. 6, ст. 11, абз. 1). Запроваджується обов'язкове володіння державною мовою у громадських установах. Двомовність особистих документів більше не вимагається, а залежить від побажань громадянина. В освітніх закладах вивчення української є обов'язковим, проте лише в обсязі, «достатньому для інтеграції в українське суспільство» (ст. 20, абз. 1). На відміну від попереднього законопроекту, у новому російська не є обов'язковою в усіх школах, а поширюється на території, яка передбачена законопроектом – знову досить нечітке визначення. Всі учні повинні оволодіти державною мовою, а також регіональною чи мовою меншин. Українська мова і література всюди викладаються українською.

Кожне офіційне повідомлення має поширюватися українською (ст. 24, абз. 2). Обов'язкова 20-відсоткова частка російської мови у ЗМІ втрачає силу. Для адресування поштових відправлень у межах України повинна вживатись українська мова.

Потрібно відзначити, що В. Колесніченко пішов у наступ і 19–21 вересня 2011 р. запропонував свій новий законопроект у Страсбурзі, передусім голові Венеціанської комісії і керівникові секретаріату Хартії, росіянину Олексію Семеновичу Кожем'якову. Статті про цю зустріч, які можна було знайти на сторінках російськомовних інформаційних агентств, наголошують на цілковитій згоді щодо усіх питань з боку усіх учасників [23].

Чи є новий законопроект ідеальним рішенням?

Беззаперечним є той факт, що новий законопроект, який між іншим містить опечатки і неточні покликання в межах самого тексту, враховує досить багато пунктів, які критикував Вищий Комісар ОБСЄ і Венеціанська комісія. Українська державна мова справді виставлена більше на передній план, тож російська стає поряд з іншими регіональними або мовами меншин, оскільки зрідка називається. Також інші зміни, особливо абзаци про прагнення до багатомовності і зобов'язання вивчення державної мови, повинні сподобатись і сподобаються предстаникам ЄС.

Проте реакція європейських критиків навряд чи буде в усіх пунктах позитивною. Депутати, які розробляли новий законопроект, не зрозуміли, що передача мовного питання в руки ринковим силам – це не той розв'язок проблеми, який має на увазі ЄС. У сфері ЗМІ (теле- і радіомовлення та друкованої продукції) проект надає право ухвалювати рішення щодо мови каналам або власникам того чи іншого ЗМІ. Концерни мас-медіа самі собою не транслюватимуть чи не друкуватимуть мовою меншин, бо це не вигідно фінансово. Навіть україномовним радіо, телебаченню і друкованим газетам загрожує небезпека витіснення російськомовними медіями, не кажучи вже про ЗМІ мовами меншин.

Ще одна проблема: обов'язковий відсоток державної мови в школі є, з її обмеженням на предмети українська мова і література, надто мізерним і далеко не досягає тих стандартів, які використовують інші країни і яких вимагає Високий Комісар.

Іншу проблему назвав спікер В. Литвин: оскільки для 10% неукраїномовного населення автоматично вводиться двомовність (або багато мовність, якщо співіснують багато меншин), цілісність системи освіти України, яка ґрунтується на українській, перебуває в небезпеці [24]. Сумнівним є й те, чи справді всі державні службовці стануть двомовними.

Окрім цього, проект не є точним у багатьох частинах, які стосуються вживання регіональних мов – часто є незрозуміло, чи вони вживаються додатково до української чи замість неї.

Комітет з питань культури і духовності вже з формальних підстав не підтримав нового законопроєкту [25]. Вадим Колесніченко у відповідь назвав його «Комітетом по бездуховності и двуличию» і уточнив, що думка цього Комітету не має значення для Верховної Ради. Він бачить у цьому законопроєкті можливість зупинити, на його думку, «жесточайшую українизацию» [26]. Академія наук вищої школи України, зі свого боку, висловила у відкритому листі до Президента Януковича сумніви щодо законопроєкту і звернула увагу на антиукраїнські заходи, які можна було спостерігати вже у 2010–2011 р., тобто задовго до прийняття законопроєкту [27].

Звичайно, можна сказати, що байдуже, як сформульовано закон, адже в Україні закони – одна справа, а їхнє виконання – інша. Це так. Але через те, що Україна в рамках регулярного процесу моніторингу повинна інформувати про свій

поступ і що вона вже в результаті першого законопроекту прикувала до себе увагу, викликавши критику європейських інституцій, вона перебуває під особливим наглядом; і не лише через процес проти Юлії Тимошенко чи численні напади на журналістів, а й саме з позиції її мовної політики.

Підсумуємо:

1. У грудні 2010 р. і березні 2011 р. українську мову вперше підтримали європейські установи. Та обставина, що український уряд не пішов одним із двох шляхів, які були представлені у 5-му підпункті, дає підставу сподіватись, що уряд не байдужий до думки європейських організацій.

2. Спостерігається суперечність між багаторазовими заявами росіян/російськомовних громадян про те, що російська мова в Україні є нібито не мовою меншин, а мовою більшості, чи навіть більше ніж половина населення є росіянами [28], і, з іншого боку, вимогою, що російська мова, як мова меншин та регіональна мова, повинна особливо підтримуватися і мати особливі права. Залежно від потреб наголошується то одна, то інша позиція. Автори й упорядники Хартії не передбачили, що може виникнути така суперечність. Оскільки Хартія, за словами професора Ш. Етера, захищає усі недержавні мови (відштовхується від того, що держава так чи інакше достатньо робитиме для своєї державної мови), тому українському урядові європейці постійно нагадують про потребу більшого сприяння державній мові.

3. На жаль, дискурс на цю тему все ще зазнає впливу словесних нападів та хибних заяв, як, наприклад, нібито схвалення з боку важливих європейських дійових осіб українських законопроектів. Якщо простежити за розвитком дискурсу останні два роки, то стає зрозуміло, як часто в хід йшла напівправа і як часто іноземна критика повністю замовчувалась. Представники нової влади вдають, ніби тільки вони знають, як правильно інтерпретувати документи Ради Європи, щоб мати змогу використати їх для просування власних інтересів. Те саме очікується і щодо оцінки законопроекту – «Закон про засади державної мовної політики» Венеціанською комісією, на яку чекають незабаром. Напевно, знову цитуватимуть тільки окремі частини, а критичні зауваження не згадуватимуть. І наслідком для українського уряду стане висновок: цей законопроект парламент повинен якомога раніше прийняти.

4. Кожному, хто знає ситуацію в Україні, стає цілком зрозуміло, що зміни в законопроекті «Закон про мови» і аж до нового законопроекту «Закон про засади державної мовної політики», особливо заміна «української» на «державну мову» та «російської» на «регіональну та мову меншин», є тільки косметичною зміною. Якщо цей закон буде прийнято, то дуже сумнівною буде можливість для якоїсь іншої неукраїнської мови (наприклад, угорської) поряд з російською мати істотну підтримку. Російська буде підтримуватися і за новим законопроектом, принаймні в такому ж обсязі, як і українська. Фактично, вже сьогодні (листопад 2011 р.) фінансова підтримка російської в Україні перевищує суму для підтримки української мови в декілька разів. Проблемою в новому законопроекті і надалі є той факт, що українська – як єдина державна мова – не отримує з боку держави вагомої підтримки, як це заведено в інших країнах. Якщо українська мова повинна сприяти інтеграції (а саме цього особливо вимагає критика першого законопроекту з боку Венеціанської комісії), то її потрібно набагато більше підтримувати. Оскільки цього не відбувається, можна припустити, що держава або зовсім відмовляється від ідеї спільної мови з інтеграційною функцією, або не українська, а в підсумку російська має стати, на думку провідних політиків, інтегруючою мовою.

1. *Залізник Г.* Мовні орієнтації та цивілізаційний вибір українців / Г. Залізник // Мовна політика та мовна ситуація в Україні: аналіз і рекомендації / за ред. Ю. Бестерс-Дільгер. – 2-ге вид. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010. – С. 132–166.
2. *Тимчак У., Коваль М.* Гуманітарний шок. Гуманітарна політика нового уряду буде антиреформацькою та антиукраїнською / У. Тимчак, М. Коваль // Український Тиждень. – 2010. – 19–25 берез. – № 11 (124). – С. 24–25.
3. Assessment and Recommendations of the OSCE High Commissioner on National Minorities on the Draft Law «On Languages in Ukraine» (No. 1015-3), §§ 53 і 60 [Електронний ресурс]. – Доступно з: http://portal.rada.gov.ua/rada/control/uk/publish/printable_article?art_id=235755.
4. Opinion on the Draft Law on Languages in Ukraine. Adopted by the Venice Commission at its 86th Plenary Session (Venice, 25–26 March 2011), [http://www.venice.coe.int/docs/2011/CDL-AD\(2011\)008-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2011/CDL-AD(2011)008-e.pdf).
5. Евалуація Експертного Комітету [Електронний ресурс]. – Доступно з: http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/report/default_EN.asp? (англійською, французькою та українською мовами).
6. http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=38474.
7. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=41018.
8. Перший звіт України [Електронний ресурс]. – Доступно з: http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/report/default_EN.asp? (англійською і французькою мовами).
9. http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/report/default_EN.asp? (англійською, французькою та українською мовами).
10. Про публічну дискусію цього законопроекту див.: *Луньо П.* Проект закону «Про мови в Україні» й дискурс українських ЗМІ / П. Луньо // Мова і суспільство / голов. ред. Г. Мацюк. – Львів : Вид-во Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка. – 2010. – Вип. 1. – С. 104–110.
11. http://portal.rada.gov.ua/rada/control/en/publish/article/info_left?art_id=105995.
12. <http://r-u.org.ua/en/russian/60-news.html> від 23 вересня 2010 р.; <http://r-u.org.ua/en/russian/104-news.html> (18 листопада 2010 р.).
13. <http://r-u.org.ua/ua/russ/283-news.html> (19 січня 2011 р.).
14. <http://novynar.com.ua/politics/141368> (9 листопада 2010 р.). <http://mail.devilart.name/index.php/news/view/13593>
15. <http://r-u.org.ua/ua/russ/283-news.html> (19 січня 2011 р.).
16. http://portal.rada.gov.ua/rada/control/uk/publish/printable_article?art_id=235755.
17. <http://r-u.org.ua/en/announ/204-news.html>.
18. <http://tsn.ua/ukrayina/yevropa-ostatochno-zabrakovala-skandalniy-zakon-pro-movi.html>.
19. <http://www.unian.net/ukr/products-93872.html>; <http://zachid.net/newsua/2011/3/28/104839>.
20. <http://www.nr2.ru/sevas/344427.html>.
21. <http://www.nr2.ru/sevas/344427.html>.
22. Напр.: <http://podrobnosti.ua/power/2011/08/29/788344.html>; <http://news.zn.ua/articles/86857>; <http://www.pravda.com.ua/news/2011/08/29/6539134>.
23. <http://r-u.org.ua/analit/-/5820-news.html>.
24. <http://news-onlain.ru/litvin-raskritikoval-novyj-yazykovej-zakonoproekt-regionalov>.
25. <http://www.yavorivskyi.org.ua/news-item.uk/items/komitet-z-pitan-kulturi-i-duhovnosti-proponuje-skasuvati-rejestraciju-proektu-zakonu-pro-zasadi-derzhavnoji-movnoji-politiki.html> (8 вересня 2011 р.).
26. <http://news.liganet/news/N1126492.html>.
27. http://anvsu.org.ua/index.files/announcements/z_kivalov-kolesn.pdf (16 вересня 2011 р.).

28. Наприклад: «With ethnic Russians accounting for more than a half of Ukraine's population of 48 million, Russian can by no means be qualified as a minority language» (1 жовтня 2010 р.).

MODERN LANGUAGE POLICY OF UKRAINE AND ITS ASSESSMENT BY EUROPEAN INSTITUTIONS

Juliane Besters-Dilger

*Albert Ludwigs University of Freiburg,
D-79085 Freiburg, Germany
juliane.besters-dilger@slavistik.uni_freiburg.de*

The article describes the development of language policy in Ukraine in 2010–2011. It takes into account the reaction of three European institutions: the European Charter for Regional or Minority Languages, the OSCE High Commissioner and the European Commission for Democracy through Law (the Venice Commission). In 2010–2011 European organizations pointed to the problematic aspects of the Ukrainian legislation in relation to the Ukrainian language, which was supported by these organizations for the first time. Amendments to the draft law «Law on Languages» and new draft law «Law on Principles of State Language Policy» proved to be superficial. Following the development of political discourse over the last two years it becomes clear that what was announced was true partially and the criticism of foreign organizations was often concealed.

Key words: Language policy, language legislation, state language, regional language, minority language, OSCE, CE.

СОВРЕМЕННАЯ ЯЗЫКОВАЯ ПОЛИТИКА УКРАИНЫ И ЕЕ ОЦЕНКА ЕВРОПЕЙСКИМИ ИНСТИТУЦИЯМИ

Юлиане Бестерс-Дильгер

*Фрайбургский университет имени Альберта-Людвига
Д-79085 Фрайбург, Германия
juliane.besters-dilger@slavistik.uni_freiburg.de*

Описано развитие языковой политики в Украине в течение 2010–2011 гг. Принята во внимание реакция трех европейских институций: Европейской хартии региональных и миноритарных языков, Высокого комиссара ОБСЕ и Комиссии Совета Европы по вопросам демократии через право (Венецианской Комиссии). В 2010–2011 гг. Европейские организации выделили проблемные аспекты украинского законодательства в отношении украинского языка, который впервые был поддержан этими организациями. Изменения в законопроекте «Закон о языках» и вплоть до нового законопроекта «Закон об основах государственной языковой политики» оказались косметическими. Если проследить за развитием политического дискурса за последние два года, то становится понятным, что в ход шла полуправда, а иностранная критика часто полностью замалчивалась.

Ключевые слова: языковая политика, языковое законодательство, государственный язык, региональный язык, язык меньшинств, ОБСЕ, СЕ.

Стаття надійшла до редколегії 17.11.2011
Прийнята до друку 24.11.2011